

НОВА ЕКОНОМІКА В КОНТЕКСТІ РИЗОМНОГО ВАРІАНТУ МЕТОДУ ХОЛІСТИЧНОГО АВТОПОЕЗІСУ

У статті розглянуто методологічні підвалини дослідження нової економіки, особливості застосування ризомного варіанту методу холистичного автопоезису для її декомпозиції в консумаційному ракурсі.

В статье рассмотрены методологические основы исследования новой экономики, особенности применения ризомного варианта метода холистического автопоезиса для ее декомпозиции в консумационном ракурсе.

In the article the features of methodological bases of research of new economy, specific of application of rhizome variant method of holistic autopoiesis for decomposition new economy in consumption aspect.

Ключові слова: нова економіка, ризома, ризосома, холистичний метод, потреба.

Наростаюча мінливість, надзвичайна турбулентність, складність та одночасно схильність до самоорганізації, самореферентності, саморекурсії стали невід'ємними ознаками економічної дійсності сьогодення. Визначником подібних змін стає той факт, що саме на останні десятиліття припадає час триумфального утвердження нової економіки. Виступаючи авангардом прогресу, сучасна нова економіка все глибше пронизує традиційну, тим самим забезпечуючи трансферт притаманних їй властивостей у сферу традиційної. За цих умов дослідження нової та видозміненої традиційної економік на базі класичного методологічного інструментарію втрачає актуальність. Радикальна модернізація онтології вимагає відповідного оновлення гносеологічно-методологічних підвалин.

Фіксація кардинальних перетворень в економічно-неоекономічному бутті змусила багатьох науковців звернути увагу на проблему пошуку адекватного новим реаліям методологічного інструментарію. Її розв'язанню, зокрема, присвячені праці Е.Князевої, С.Курдюмова, Ю.Пилипенка, В.Степіна, В.Тарасевича [4; 6; 7] та багатьох інших науковців. Проте проблема визначення методологічних засад дослідження нової економіки як автопоетичної системи, її атрибутивного наповнення в споживчому ракурсі й досі залишаються недостатньо розкритими.

Метою даної статті є розкриття специфіки нової економіки як ризомної автопоетичної цілісності, визначення її суттєвих ознак у консумаційному розрізі.

За критеріями Ж.Делеза та Ф.Гваттарі [2, с.11-39], новій економіці як ризомній цілісності притаманні атрибути: зціплення, гетерогенності, множинності, неважливості розриву, картографії та декалькоманії. Дійсно, неоекономічна множина – це однорідна цілісність лише в певному розрізі, відповідно до комплексу властивостей. З іншого боку, її можна стратифікувати за низкою критеріїв, а, отже, зафіксувати її різноманітність, гетерогенний характер. Більш того, замкненість автопоетичної системи зовсім не тотожна неможливості її розширення, зміни конфігурації системи. В будь-якій точці дифузії неоекономічних елементів, їх витікання може бурхливо посилюватися аж до утворення цілих каналів руху елементів. Їх потік не обов'язково має рухатися лише назовні, можливим є й інший напрямок – внутрішній. Тоді неоекономічні

елементи в своєму русі видозмінюються, перетворюються, але залишаються і далі неоекономічними, змінюють свою дислокацію, зціплюючись своїми субцілісностями з іншими субцілісностями, трансформують експлікацію самої ризомної цілісності. Численні аргументи на користь множинного характеру нової економіки, її аструктуралізму ще раз підкреслюють ризомний характер автопоетичної цілісності. Ця множина може представлятися пласкою, але лише за одним виміром, за одним зрізом субцілісностей. В інших вимірах багатовимірної цілісності ми отримуємо нові і нові множини. Автопоетична система не є фіналізованою, вона розвивається, що передбачає генерацію додаткових взаємозв'язків між її елементами. Поява ж нових t взаємозв'язків фіксує зростання n -вимірності цілісності до $n+t$ -вимірності, а отже й збільшення кількості пласких множин.

З іншого боку, дифузія ново економічного буття в традиційно-економічне ілюструє неважливість розриву ризоми. Детериторизація окремих елементів неоекономічної множини супроводжується їх ретериторизацією в традиційно-економічній множині вже в іншій іпостасі. Утворення лакун в неоекономічній множині, її розрив, фактична поява лінії витікання не призводить до деградації ризоми, а лише ускладнює її конфігурацію, перетворює монолітну цілісність на поліанклавну. Більш того, ретериторизація не обов'язково передбачає дрейф ново економічного в економічне, можливим стає «вибух двох гетерогенних серій в лінію витікання, скомпоновану спільною ризою» [2, с.17], синтез двох неоекономічних елементів, які пройшли апаралельну еволюцію, непов'язаних між собою та таких, що не мають між собою спільного.

Надзвичайна складність ризомної автопоетичної цілісності диктує необхідність картографування її топології. Неоекономічна цілісність є сукупністю елементів, генетична єдність яких викликає обґрунтований сумнів. Можливо між окремими елементами існують генетичні взаємозв'язки, але вони не є загальними. Апаралельна еволюція генетично неспоріднених елементів за відсутності спільного предка забезпечила набуття ними атрибутів, необхідних для включення до ново-економічної множини, але не споріднила їх. Проте це не виключає отримання ними спорідненості в майбутньому через механізм детериторизації-ретериторизації. Але це не є обов'язковою умовою утворення цілісності, ризома відчужується від будь-якої «ідеї генетичної вісі в якості глибинної структури. Генетична вісь подібна об'єктивній стержневій єдності, на якій утворюються послідовні стадії; глибинна структура схожа скоріше на базовий наслідок, що розкладається на безпосередні складові, тоді як єдність продукту переходить в інший вимір, мінливий і суб'єктивний» [2, с.21]. Відсутність ж вісі постулює відсутність й глибинної структури, невідповідність автопоетичної неоекономічної цілісності будь-якій структурованій моделі. Швидка мінливість, механізм детериторизації-ретериторизації диктують декалькування репродукції в межах ново-економічної цілісності в глобальному вимірі, хоч і не виключає локальну репродукцію кальок протягом короткострокового періоду. Продовження ж у часі репродукції фіксує втрату кальками статусу неоекономічності.

Ризомний характер нової економіки як автопоетичної цілісності, начебто,

фіксує її аморфний характер. Але можливість стратифікації цілісності, виокремлення окремих пласких множин, членування субцілісностей постулює існування ризоми як сукупності ризосом, поєднаних мережею взаємозв'язків, де ризома – це більш, аніж просте поєднання ризомних тіл. На експліцитному рівні дослідження ми стикаємось саме з новоекономічними ризосомами, а не ризоюмою в цілому. Зрозуміло, що ці ризоїдні органіди не є тривкими – вони формуються, розвиваються, поглинають один одного, занепадають, гинуть чи перетворюються в нові.

Саме у цьому ракурсі дослідження нової економіки як ризомної цілісності може відбуватись відповідно до демаркації або за технологічним критерієм, розглянутого нами у [1], або за продуктово-технологічним. Останній зміщує акценти у виділенні неоекономічних органідів з технологічного аспекту на продуктивний, детермінуючи ризосоми відповідно до результату, що буде одержаний за допомоги застосування певної технології. Саме на рівні продукту технологія реалізується, отримуючи свою консумаційну матеріалізацію. Технологічний та продуктово-технологічний критерії є досить спорідненими, відображають один з боків нової економіки як цілісності та мають використовуватись у змичці. Проте продуктово-технологічний критерій забезпечує виділення значно більшої кількості ризосом, оскільки імплементація певної технології дозволить створити не один конкретний продукт, а цілий їх набір. Зрозуміло, що мається на увазі не малоімовірний випадок прокрустової технології, жорстко зафіксованої лінійним алгоритмом застосування, а більш вірогідна ситуація технології, що припускає наявність модифікаторів, які адаптують її для виробництва конкретно визначеного продукту. Втім, аби виключити можливість критичного сприйняття такої тези, слід зробити додаткові припущення, а саме: виробництво окремого продукту вимагає застосування лише однієї технології.

Матеріалізація наступної технології за технологічним ланцюжком буде мати своїм результатом створення нового, продовжувача попереднього, але вже іншого продукту. В умовах сучасної нової економіки визначити черговість в реалізації технологій особливо важко, оскільки в процесі виробництва вони постійно взаємодіють і в цій взаємодії забезпечують виготовлення продукту.

Сприйняття такої економіки з позицій ризомного варіанту методу холістичного автопоєзису знімає такі перешкоди – рух продукту в полі певної технології не обов'язково повинен мати монотонний нерозривний характер. Продуктово-технологічний критерій дозволяє одночасно й деталізувати зміст неоекономічних ризосом, виділених за технологічним критерієм, й зафіксувати тимчасовий характер знаходження кожного продукту в полі окремої технології. Ще не отримавши свого кінцевого вигляду, він час від часу залишає технологічну ризосоми, переходячи у сферу іншої, після ж фіналізації перетворень в межах даної технології, він назавжди залишає її поле, послідовно набуваючи статусів вже інших продуктів.

Визначення набору ризосом за критерієм потреб споживача має як переваги, так і недоліки. Навіть найбільш революційні зміни в продуктивних силах та

виробничих відносинах не в змозі кардинально змінити систему потреб людини. Їх зміст, важливість, питома вага, взаємодія з іншими потребами не залишаться навіки зафіксованими. Економічні, соціальні, технологічні тощо перетурбації чинять на них постійний тиск, перетворюючи та видозмінюючи потреби. Але мінливість потреб у найбільш загальному розумінні є досить повільною. Окремі потреби можуть залишатися незмінними тисячоліттями, що однозначно виключає такі консумаційні ризосомі зі складу неоекономічних. Для інших потреб зміни матимуть настільки несуттєвий характер, що майже не сприйматимуться на поверховому, явному рівні. При цьому виникає проблема розрізнення потреб, а отже й ступеня їх мінливості. Дійсно, потреба – це і є конкретизована потреба, але таке визначення не детермінує рівень цієї конкретизації. Існує потреба в хлібо-булочних виробах, яка отримує більшу конкретизацію в потребі у хлібі, ще більшу – в потребі стосовно окремого виробу. Але чи необхідна подібна деталізація для визначення ризосом при застосуванні потребового критерію членування? На нашу думку, цю роль має виконувати інший критерій розрізнення ризосом в консумаційній площині, а саме продуктово-споживчий критерій (більш коректним було б застосування благо-споживчого критерію, оскільки він фіксує можливість задоволення потреби не тільки шляхом використання результатів виробничої діяльності, проте в умовах нової економіки така фіксація мала б чисто декларативний характер, за фактичною відсутністю непродуктової реалізації не тільки базисних, але й метапотреб). Такий поділ дозволить провести дослідження, застосовуючи інструментарій подібний до того, що використовувався при членуванні нової економіки за критеріями виробничої групи. В результаті вдасться розглянути ризосомні утворення на рівні продуктів, коаліції ризосом на рівні потреб та альянси коаліцій на зрізі нужд. Втім, схожість предмету дослідження не означає його тотожності. Його специфіка диктує й особливості імплементації зазначеного інструментарію.

Відносна чіткість у впорядкуванні елементів за ризосомами, коаліціями та альянсами, що досягалась при дослідженні змісту нової економіки в виробничій площині, залишається недосяжною в консумаційній площині. Скласти вичерпний перелік потреб навіть для однієї людини – це не тільки неможливо, але й марна справа, оскільки, як стверджує А. Маслоу, «можна нарахувати їх стільки, скільки забажаємо» [5]. Тим проблематичніше визначити такий перелік у межах сучасної нової економіки. Не виникає сумніву, що він буде прагнути до безкінечності, детермінуючи безмежність кількості потребових коаліцій, що вимагатиме встановлення штучних фільтрів для розгляду потреб не як особливих та унікальних, а в дещо агрегованому вигляді, що само по собі знижує наукову якість дослідження, постулюючи його гомоморфність. Але навіть за припущення існування цього переліку як кінцевої множини проблема впорядкованості не зникає.

Питання полягає в неможливості визначити чіткі кордони коаліції, відсутності самих підстав провести демаркаційну лінію між ними хоча б в певних зрізах, за певними бінарними властивостями, як у випадку з технологічним критерієм. Насправді в коаліції можна виокремити ядро, що формується навколо ризосомі-

едифікатора, яка відображає неоекономічні елементи, що забезпечують задоволення даної агрегованої потреби в найбільш загальному вигляді, та периферію. При цьому з високою ймовірністю можна стверджувати, що споживання продукту, закарбованому в едифікаторі найповніше, задовольнить потребу конкретного споживача, надавши йому найбільшу корисність, проте відбуття цього не є обов'язковим. Слід зазначити, що можливим є існування одночасно й кількох едифікаторів, проте в конкурентній боротьбі найчастіше виживає лише один. Так, наприклад, співіснування стандартів запису VHS та Betacam завершилось перемогою більш привабливого для споживачів – VHS, хоча інший едифікатор з технологічної точки зору був більш просунутим [3, с.55]. За схожим сценарієм розвивається ситуація у боротьбі стандартів запису оптичних дисків Blu-ray проти HD-DVD та операційних систем для смартфонів Android від Google проти Symbian від Nokia і партнерів та iOS від Apple.

Втім, це означає абсолютизацію едифікатора, оскільки залишаються й альтернативні варіанти реалізації даної агрегованої потреби шляхом споживання інших продуктів, але рівень її задоволення в цьому випадку дещо зменшиться. За межею ядра споживчі якості продуктів ще більш знижуються, але, оскільки продуктові ризосоми об'єднують елементи, що все ж в змозі задовольнити саме цю потребу споживача, то підстав до їх виключення з коаліції не виникає. Більш того, коаліція має включати навіть такі ризосоми, застосування елементів яких може лише пригасити дану потребу, створивши тимчасове уявлення стосовно задоволення потреби. Сама каталогізація таких продуктових ризосом у межах коаліції стане ще однією проблемою. Водночас, даний продукт може бути використаним й для задоволення іншої потреби і, ймовірно, більш успішно, а отже ризосома, що його відображає, має входити до складу іншої коаліції. Навіть ризосома-едифікатор та ядрові ризосоми даної коаліції потенційно є учасниками інших потребових коаліцій, до яких вони будуть одночасно залучені, щоправда зі зміненими статусами.

Проведення вододілу між коаліціями стає вкрай складною справою, а самі коаліції набувають характеру небулярних множин, субцілісностей, кордони яких невизначені та аморфні. Небінарний поділ за критерієм «скоріше входить до складу, аніж не входить» чи «скоріше не входить, аніж входить» в будь-якому випадку не може претендувати на об'єктивність і бути остаточно істинним в ідентифікації членів коаліцій. Проте застосування апарату гіперплощин, що ітераційно розрізатимуть неоекономічну множину на окремі області, заповнені з більшою чи меншою щільністю членами конкретних альянсів, забезпечить визначення локалізації їх ядрових скупчень.

Зрозуміло, що ризомна природа альянсів не дозволяє й припускати нерозривність таких областей, безперечним є їх представлення як низки анклавів. Використання подібного інструментарію гіперплощинних розтинів стосовно коаліцій сприятиме з'ясуванню ймовірних місцезнаходжень ризосом-едифікаторів, а, відповідно, й окресленню вірогідних кордонів небулярних множин. Втім, такі кордони за визначенням не можуть бути абсолютно чіткими, включаючи до складу коаліції учасників, що мають значно більше підстав входити до складу

інших, в той же час не включаючи ризосомі, що за своїми ознаками повинні стати її учасниками. Такі розтини нададуть лише досить хисткі підстави для проведення припущених демаркаційних ліній між ризосомами, що мають полегшити вивчення неоекономічного буття в майбутньому.

Подальше дослідження нової економіки має спиратися на застосування обох груп критеріїв розпізнання її складових, не виключаючи при цьому можливість використання потенційних інструментальних якостей альтернативних фільтрів. Слід зазначити, що за формально рівних статусів критеріїв виробничої площини та консумаційної, адекватність їх неоекономіці, потужність пізнавального апарату, що ґрунтуватиметься на них, не тотожні. Поділ за першою групою критеріїв закарбовує нову економіку як відносно стрункий ансамбль взаємодіючих технологічних альянсів, коаліцій та ризосом, що суперечить природі об'єкта дослідження як перманентно мінливої цілісності. Перцепція неоекономічних коаліцій та альянсів як небулярних у межах консумаційної групи критеріїв не викликає сумнівів щодо відповідності об'єкта, фіксуючи адекватність гносеологічних прийомів специфіці досліджуваних явищ. Таким чином, подальше вивчення змісту сучасної нової економіки, її форм, механізмів формування, функціонування та розвитку перш за все має базуватися на їх сприйнятті саме в консумаційному розрізі.

Список використаних джерел:

1. Білоцерківець В.В. Критерії визначення нової економіки: технологічний аспект [Текст] / В.В. Білоцерківець // Науковий вісник ЧТЕІ. - 2011 - №4. - С. 10-14.
2. Делез Ж. Тысяча плато: Капитализм и шизофрения: пер. с франц. [Текст] / Ж. Делез, Ф. Гваттари. - Екатеринбург: У-Фактория, 2010. - 895с.
3. Инновационная экономика [Текст] / под. ред. А. Дынкина, Н. Ивановой. - М.: Наука. - 2004. - 352 с.
4. Князева Е.Н. Синергетика: Нелинейность времени и ландшафты коэволюции [Текст] / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. - М.: КомКнига, 2007. - 272 с.
5. Маслоу А. Мотивация и личность: пер с англ. [Текст] / А. Маслоу. - СПб.: Питер. - 2008. - 352 с.
6. Пилипенко Ю.І. Технологічна структура національної економіки: теорія, практика та регулювання: Монографія [Текст] / Ю.І. Пилипенко. - Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2010. - 202 с.
7. Тарасевич В.Н. Экуника: гипотезы и опыты [Текст] / В.Н. Тарасевич. - М.: ТЕИС, 2008. - 565 с.

УДК 331.101.6

Т.І.Головачук, к.е.н., А.О.Смірнова,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ

У статті розглянуто поняття продуктивності праці, вивчено погляди науковців на сутність продуктивності праці у системі господарювання держави та підприємств. Окреслено фактори та резерви зростання продуктивності праці.

В статье рассмотрено понятие производительности труда, изучены взгляды ученых на сущность производительности труда в системе хозяйствования государства и предприятий. Очерчены факторы и резервы роста производительности труда.

Article deals with the notion of labor productiveness, the views of scientists on the essence of the labor productivity in the system state economic and enterprises are learned.

Ключові слова: продуктивність, ефективність, результативність праці.